

Algemene invalshoek voor het ontwikkelen van projecten en woningen

Inleiding

Deze nota, welke een methodiek inhoudt voor het ontwikkelen van (verdichtings)projecten en woningen, bestaat erin de gegeven toestand nauwkeurig te inventariseren en te analyseren. Deze inventaris zal als axiomatisch vertrekpunt genomen worden voor de verdere creatieve ontwikkeling van het project. Ook al lijkt dit uitgangspunt banaal, het onderscheidt zich als alternatief voor het globale historisch gegroeide denken van de laatste eeuw. Sinds het modernisme vertrekken de stedenbouwkundige en de architect vooral vanuit een universeel model dat zich van boven af opdringt aan de realiteit. Onze methode voor de ontwikkeling van de voorgestelde projecten vertrekt van een meer bescheiden perspectief. We stellen ons de vraag wat de bestaande randvoorwaarden zijn waarop een creatief antwoord moet gevonden worden.

In het na-modernistische perspectief begint de ontwerper a priori met een vormelijk scheppingsproces, een soort van brainstormen met zichzelf, waaruit een idee volgt - een globaal concept - dat als centraal thema zal dienen voor de verder uitwerking van het project. Een voorbeeld: een architect krijgt de opdracht een gebouw te ontwikkelen in de nabijheid van een rivier. Na wat denkwerk beslist hij het thema "boot aan het water" als model te hanteren voor de verder ontwikkeling van het project. De bestaande randvoorwaarden zullen eerder "gebruikt" worden om het "bootconcept" te dienen eerder dan dat ze als uitgangspunt genomen worden. Deze invalshoek van ontwerpen kunnen we "conceptueel denken" noemen waarbij het idee zich "van boven naar onder" opdringt en waarbij de materiële en sociologische realiteit als secundaire gegevens worden beschouwd. Men verliest te dikwijls de volgende vragen uit het oog: zal het gebouw in die vorm wel functioneren? Zal het gebouw leefbaar zijn? Op zichzelf is naar onze mening het ontwerpen volgens een concept geen foute benadering, maar het gekozen model mag geen ééndimensionale dwanggedachte worden ten nadele van de concrete noden van de site.

Onze werkwijze bestaat er in zo compleet mogelijk de randvoorwaarden te erkennen alvorens het creatief proces te beginnen. We kiezen om "van onder naar boven" te werken en het eigenlijke ontwerp pas in een tweede stadium tot ontwikkeling te laten komen. De uitdaging van de ontwerper bestaat er in, na inventarisatie van de randvoorwaarden en de bepaling van de relevantie ervan, de verschillende elementen tot één harmonisch geheel te laten samenvloeien. Hierbij ligt het accent op een dienend en integrerend, eerder dan op een dwingend en confronterend uitgangspunt. Onze zienswijze zoekt een evolutieve ontwikkeling van de cultuur in tegenstelling met het "concept-denken" dat een spanningsveld zoekt tussen geschiedenis, de natuur en de realiteit enerzijds en het concept van de ontwerper anderzijds, waarbij deze confrontatie een "in-het-oog-springend" effect wil bereiken.

Onze opdracht bestaat er dus in zorgvuldig alle informatie betreffende de site te verzamelen. In tweede instantie zullen we creatieve criteria aanbieden waarbij de stedenbouwkundige of architect al zijn creativiteit, technische kennis, esthetisch gevoel en maatschappelijk engagement aanspreekt om tot een geïntegreerde oplossing te komen.

Fase 1: Stedenbouwkundige inventarisatie.

De analytische inventarisatie van de kenmerken van de ruimte zouden wij willen opsplitsen in twee categorieën: het natuurlijke aspect en het menselijke aspect. Deze onderverdeling situeren we vervolgens binnen een tijdsperspectief.

Het natuurlijke aspect.

Onder natuurlijke aspecten verstaan wij elementen zoals geologie (toestand van de ondergrond), geo-morfologie (toestand, reliëf van het bestaande terrein, bermen, begroeiing, waterhuishouding), oriëntatie (ligging van de site t.o.v. de zon), e.a.

Het in kaart brengen van deze natuurlijke aspecten impliceert reeds een keuze. In het project te Belsele bijvoorbeeld zijn het bestaande grachtenpatroon – partieel afgelijnd door knotwilgen - en de "bolle akkers" als randvoorwaarde weerhouden. Het respecteren van dit patroon, wars van enig historisch romantisme, heeft als doel de toekomstige bewoner de geschiedenis te laten ervaren. Het behoud van het grachtenpatroon werd niet dogmatisch behandeld maar werd geconfronteerd met andere criteria waarbij uiteindelijk een samenspel van de bestaande toestand en nieuwe eisen (noodzaak van een bufferbekken) bereikt werd.

Het culturele aspect.

Culturele aspecten bevatten fysiek-morfologische elementen van de omgeving (bv. nederzettingsstructuur) en het perceel (bv. perceelsvorm). Ook ruimtelijke elementen (kerk, spoorweg, stratenpatroon, korrel van de omgeving, ...) als gevolg van menselijke activiteiten behoren tot de culturele aspecten. Daaronder liggen sociologische elementen (doelgroep, gemeenschapsvorming, bestaande sociologische stratificatie), juridische elementen (RUP, BPA, ruimtelijk structuurplan) en menselijke activiteiten (woon-werk-ontspanning, rekening houdend met het bestaande verkeerspatroon). Evengoed spelen economische factoren, zoals bijvoorbeeld milieuoverlast of ruimtelijke conflicten, een belangrijke rol in de organisatie van de ruimte.

Het tijdsperspectief.

Als overkoepelend criterium om de bestaande artefacten in kaart te brengen willen we wijzen op het belang van de evoluerende context, de tijdsdimensie, waarbinnen het project zich situeert. Het inschatten van een tijdsperspectief is noodzakelijk om in te spelen op hedendaagse en toekomstige noden van de bewoner. De initiatiefnemers dragen de verantwoordelijkheid om alle bevolkingsgroepen te vertegenwoordigen door beleidsopties naar voor te schuiven. Bijvoorbeeld het vaststellen van de sociale evolutie van het gezin kan specifieke oplossingen impliceren en aangepaste woontypologieën vragen. Zo werd in Eke en Herzele een "driegeneratie-woning" ontworpen (die zich expliciet onderscheidt van de kangoeroewoning of stapelwoning) om tegemoet te komen aan de sociale evolutie in de bejaardenzorg, de zorg voor andersvaliden, het aantal éénoudergezinnen en alleenstaanden.

Fase 2: Stedenbouwkundige, bouwkundige en bouwkunstige creatie.

In de creatieve fase houden wij rekening met drie invalshoeken die zich parallel en in onderlinge feedback ontwikkelen, waarbij de stedenbouwkundige invalshoek als vertrekpunt en overkoepelende context wordt genomen. Ontwerpen wordt gedefinieerd als een multidisciplinaire activiteit waarbij de probleemstelling wordt gesitueerd binnen een ruimer kader

Stedenbouwkundige creatie.

Ruimtegebruik (inplanting van alternatieve typologieën), zichtassen, straatprofielen, noord-oost / zuid-west oriëntatie van de wegen/tuinen, variërende bouwvolumes als structurerende elementen, verkeersafwikkeling, aandacht voor groen, verkeersveiligheid, privacy ... maken deel uit van de overkoepelende stedenbouwkundige antwoorden.

Deze creatieve elementen zijn allen geïllustreerd in deze presentatie. Wij willen er op wijzen dat onze "regionale" benaderingswijze een alternatief wil bieden voor de rechtlijnige toepassing van algemene concepten. Bestaande antwoorden kunnen zeker in rekening worden gebracht, maar niet op een veralgemeende manier. Ieder antwoord moet ons inziens groeien vanuit de particuliere nood van de site. De ontwerper moet zijn geschiedenis kennen om haar naargelang de probleemstelling specifiek toe te passen.

Speciale aandacht willen wij hierbij besteden aan de inplanting van publieke groenzones en de ontwikkeling van het stratenpatroon.

Als stedenbouwkundige willen wij er de nadruk op leggen dat openbaar groen zodanig moet ingeplant worden dat het ten eerste functioneert en zal gebruikt worden en ten tweede zal gebruikt worden door elke bewoner van de omgeving. Hiervoor zijn twee vuistregels te respecteren:

1. Het groen moet per definitie centraal gelegen zijn zodat alle bewoners maximaal kunnen genieten en een sociale controle gegarandeerd wordt.
2. Het groen mag door een bepaalde inplanting "niet gemonopoliseerd" worden door de aanpalende bewoner, zonder daarom de noodzakelijke intimiteit (opdat het zou functioneren) van de groene ruimte te verwaarlozen.

Onze ervaring is dat tegen deze twee vuistregels systematisch wordt gezondigd, zowel in kleinere als grotere verkavelingen. Steeds opnieuw worden groenzones buiten het weefsel van de ontwikkeling ingeplant in bufferzones tussen de woonzone en drukke wegen, een spoorweg of een industriegebied. Dikwijls worden ook restgronden als groene speelzone ingekleurd. Dergelijke gemakkelijksoplossingen functioneren nooit als "groene beleving" binnen de verkaveling.

Ook het inplanten van een groenzone, palend aan de achtertuinen van private woningen, resulteert meestal in het monopoliseren van de groenzone door een beperkt aantal inwoners van het bouwblok, wat de functionaliteit van het publieke groen allesbehalve ten goede komt. Een zelfde situatie doet zich voor wanneer groen ingeplant wordt aan de voorzijde van private woningen. Ook dit groen komt meestal slechts ten goede aan de aanpalende eigenaars. Anders is deze situatie wanneer de publieke ruimte vóór de woningen ingericht wordt als plein, een situatie die zich meestal voordoet in de stedelijke context.

Algemeen beschouwd wordt een groenzone best ingeplant in het centrum van een verdichtingsproject, zijdelings geflankeerd door private woningen, waarbij doodlopende straten en ruime voetgangers - en fietsassen, dwars door de ontwikkeling heen, iedere inwoner van de buurt betrekken in de publieke groenzone.

Tevens willen wij benadrukken dat het stratenpatroon het gevolg moet zijn van de plaatselijke noden van de omgeving. Al te dikwijls wordt een strak en bijna abstract geometrisch stratenpatroon als concept geprojecteerd op de site. Onder het mom van leesbaarheid dreigt de verkaveling een monotoon karakter te krijgen. Deze monotonie is het gevolg van het feit dat de levende noden van mens, natuur en cultuur als ondergeschikt worden behandeld t.o.v. het "idee" van de ontwerper. Onze ervaring is dat stratenpatronen, die rekening houden met de bestaande natuurlijke en socio-culturele toestand, een bijna biologische groei kennen, zonder daarom aan leesbaarheid in te boeten. Deze organische ontwikkeling is logisch als het ontwerp zich wil inpassen in het bestaande netwerk en van daaruit wil ontstaan en evolueren. Al te strakke, van boven uit geprojecteerde stratenpatronen creëren maar al te dikwijls planillusie (conceptuele aantrekkelijkheid) en dreigen na uitvoering uit te monden in een troosteloze woonomgeving.

Bouwkundige realisatie.

Deze invalshoek legt het accent op het materieel-technische aspect van de infrastructuurwerken en de individuele gebouwen. Speciale aandacht wordt hierbij geschonken aan de keuze van de materialen en de structuur van de constructies. Er kunnen bijvoorbeeld hoogwaardige materialen worden voorgeschreven (gebakken pannen, zinken daken, aluminium schrijnwerk, arduinklinkers...) om een voorname en duurzame oplossing te garanderen. Ook het integreren van nieuwe technieken, zoals energiebesparende elementen, behoren tot deze studie.

Bouwkunstige compositie.

Hierbij streeft de ontwerper naar een meerwaarde, voorbij de noden van de site. Beleving van de publieke ruimte, eenheid, rust en harmonie van de verschillende woonblokken t.o.v. van elkaar (en dit met de nodige confrontatie in tweede orde als differentiërend element) spelen hierbij een belangrijke rol. Deze invalshoek is het ware domein van de ontwerper als kunstenaar en zal nooit in een administratief kader kunnen gegoten worden. De evaluatie van het esthetische aspect zal ten alle tijde een subjectieve beoordeling blijven waarbij wij zouden pleiten om de ontwerper het voordeel van de twijfel te geven. Des te meer stellen wij ons kritisch op t.o.v. de ontwerper die het creatieve proces – in de voorgestelde methodiek als eindpunt van een integratieproces - als zijn uitgangspunt neemt. Indien echter een afdoend antwoord wordt gegeven op concrete noden, hopen wij op een esthetische vrijheid.

Synthese

Het proces van inventarisatie en definiëren van oplossingen zien wij als een proces van herhaalde terugkoppeling. Voorstellen kunnen aanleiding geven tot het ontdekken van nieuwe elementen die in eerste instantie over het hoofd werden gezien. Bijvoorbeeld, bij de confrontatie van het ontwerp met de stedenbouwkundige diensten of de besturen, kunnen nieuwe noden en gevoeligheden vastgesteld worden die een bijsturing vragen van de geïnterpreteerde lijst en aanleiding geven tot nieuwe scenario's. Deze werkwijze uit zich expliciet in het parallel ontwerpen van de omgeving en de entiteiten. Beiden kunnen onmogelijk los van elkaar gezien worden.

Tenslotte moet de ontwerper steeds tot een synthese komen waarbij de analyse slechts een middel is en geen doel op zich. Dikwijls wordt te analytisch geredeneerd. Het lijkt ons zelfs meer aangewezen een complex geheel intuïtief te benaderen. Anderzijds mogen stedenbouwkundige ontwerpers, onder het mom van een intuïtieve benadering, hun activiteit niet reduceren tot een morfologisch gebeuren. De morfologie moet groeien vanuit een concrete urbane activiteit. Binnen de stedenbouwkundige en architecturale realiteit denken wij dat vorm een gevolg moet zijn van inhoud en tegelijkertijd esthetische of poëtische elementen moet kunnen nastreven.